

Neuvostojen maan merkkihenkilöitä ja sosialistisen realismin estetiikkaa

K a a r i F r i l a n d e r

Sosialistinen realismi – Suuri utopia
17.7.2002-22.9.2002. Valkoinen sali, Helsinki

Vuoden 1939 New Yorkin maailmannäyttelyn teemana oli huomispäivän maailman rakentaminen. Usko tulevaisuuteen ja teknologiaan heijastui Neuvostoliiton paviljongissa, jossa esiteltiin sosialistisen yhteiskunnan viimeisimpiä saavutuksia Magnitogorskin teollisuuskaupungin rakentamisesta myyttisen neuvostojen palatsin pienoismalliin. Paviljongin taidosastolla oli esillä Vasili Prokofjevits Jefanovin johtaman taiteilijaprikaatin työstämä monumentaalimaalaus *Neuvostojen maan merkkihenkilöitä* (900 x 1620). Yksi Jefanovin tätä maalausta varten tekemistä luonnoksista nähtiin tänä kesänä Helsingissä Venäjän nykyhistorian keskusmuseon, Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen ja RH-Partners ky:n yhteistyönä järjestämässä *Sosialistinen realismi – Suuri utopia* -näyttelyssä. Sosialistista realismia esiteltiin Valkoisessa salissa noin 50 öljymaalauksen ja lähes yhtä monen taiteilijan voimin. Lisäksi näytteillä oli julisteita, veistoksia, lakkatöitä, luuveistoksia ja tekstiilejä.

Kommunistisen puolueen keskuskomitean huhkikuussa 1932 hyväksymä päätös kirjallisuus- ja taidelijärjestöjen uudelleenjärjestämisestä katkaisi siivet 1920-luvun kokeelliselta ja abstraktilta taiteelta ja johti taide-elämän kontrollonin kasvuun. Luotiin keskitetysti toimiva taiteilijaliitto, jonka jäsenien tehtäväksi määriteltiin ”elämän totuudenmukainen ku-

vaaminen vallankumouksellisessa kehityksessään”. Yksiselitteisiä ohjeita sosialistisen realismin taideteoksen luomiseen ei muotoiltu, mutta taiteen tuli olla kaikille ymmärrettävää, tulevaisuuteen optimistisesti suuntautuvaa ja lojaalia poliittiselle perustalleen. Individualismi ja kaikkalainen ”formalismi” oli vahingollista, sosialistisessa taiteessa sanoman tuli olla muotoa tai tekijää tärkeämpi. Mallin oikeaoppiseen kuvaamiseen tarjosi samana vuonna järjestetty neuvostotaiteen 15-vuotisjuhlanäyttely, jossa taiteilijat kategorisoitiin kolmeen ryhmään: hyväksytyihin, hiukan kyseenalaisesti hyväksytyihin sekä huonoihin esimerkkeihin eli ”formalisteihin” tai porvarillisen taiteen hännystelijöihin. Tämän jaottelun ja virallisten taidelausuntojen ja -kriittikien pohjalta taiteilijat saattoivat muodostaa kuvan siitä, mikä taiteessa oli ylipäätään suotavaa. Taiteilijaliitosta muodostui taide-elämän täysivaltainen kontrolloija. Se hallitsi taiteelle jaettavia rahoja, valitsi teokset näyttelyihin, valvoi julkaisutoimintaa ja sääтели taiteilijoille myönnettäviä etuisuuksia. Neuvostotaiteen ja sosialistisen realismin käsitteiden rajat hämärtyivät ja lakkasivat vähitellen olemasta. Sosialistisen realismin esteettisen ohjelman kieltäminen teki taiteilijasta dissidentin, joka joutui eristyksiin virallisen taide-maailman piiristä.

Taideteoreetikko Boris Grois on pohtinut sosialistisen realismin estetiikan syntyä useissa kirjoituksissaan.² Hän tarkastelee sosialistista realismia venäläisen avantgarden luonnollisena jatkeena. Avantgardetaiteilijoiden etujoukon tavoitteena oli alistaa poliittinen elämä ja teknologinen kehitys omalle esteettiselle projektilleen, ja avantgarden utopiassa tai-

Kuva: Jefanov, Vasili Prokofjevits (1900-1978). Neuvostojen maan merkkihenkilöitä. 1939. Luonnos (83x125)'

teellinen muoto sulautui yhteen poliittisen ohjelman kanssa. Sosialistisessa realismissa tämä utopia toteutui käänteisesti: taiteilijat eivät saaneet poliittista valtaa vaan poliittinen johto lunasti esteettisen vallan käsiinsä. Siten Groisin mukaan Stalin hallintokoneistoinen seurasi avantgarden henkistä perinnettä. Hän oli aikakautensa suurin ja samalla ainoa taiteilija, jonka teoksena oli – neuvostotodellisuus. Matthew Cullerne Bown ei tyydy Groisin abstraktiin malliin perusteellisessa sosialistisen realismin taiteen monografiassaan³, vaan nostaa Neuvostoliiton ensimmäisen sivistysasiain kansankomissaarin Anatoli Lunatšarskin ja muiden varhaisten vallankumouksellisten kirjoitukset taiteen ideologisesta merkityksestä sosialistisen realismin juuriksi.

Helsingissä näytteillä ollut Vasili Jefanovin luonnos *Neuvostojen maan merkkihenkilöitä* on kuvaava esimerkki sosialistisen realismin ihanteista. Maalauksessa katsojaa kohti marssii Neuvostoliiton sankareita lentäjistä runoilijoihin, tutkimusmatkailijoista musikoihin. Neuvostokansan kaikki sukupolvet ja kansallisuudet kulkevat optimistisesti kohti yh-

teistä päämäärää punaisten lippujen liehuessa. Jefanov oli esimerkillinen neuvostotaiteilija. Ilman taiteellista korkeakoulutusta hän loi näyttävän uran valtion tilauksia työstävien taidekombinaattien taiteilijaprikaateissa, ensin alaisena ja myöhemmin prikaatinjohtajana ja vastuullisena taiteilijana. Prikaateille teosten yhteistuotanto ei enää merkinnyt ainoastaan avantgarden kollektiivisen luomisen hengen säilyttämistä vaan tavoitteena oli myös tilaustöiden toteuttaminen ennätysajassa. Jefanov nimettiin Neuvostoliiton kansantaiteilijaksi ja hänelle myönnettiin viisi kertaa yleisliittolaisten näyttelyiden parhaimmille teoksille jaettava Stalinin palkinto.

Valkoisen salin näyttelyssä esiteltiin Neuvostoliiton merkkihenkilöiden lisäksi paraateja, kokouksia, työntekoa, kasvavaa teollisuutta, kolhoosijuhliakin. Vain maisemat, asetelmat ja arkisen lähipiirin muoto- ja laatuvaikutukset tuntuivat puuttuvan, vaikka näidenkin maalaamista jatkettiin myös 1930-luvulla. Tällaiset aiheet olivat todennäköisesti karsiutuneet näyttelystä sen alleviivaaman teeman vuoksi. Näyttely todisti, että myös sosialistisen realismin esteti-

kan tarkkaan rajatussa ilmapiiirissä tietyt taiteilijat, kuten Martiros Sarjan ja Vladimir Favorski saattoivat pysyä uskollisena valtavirrasta poikkeavalle tyyliin. Maalaustylien kirjoja ja monien teosten suurpiirteistä siveltimenjälkeä selittää luonnosten suuri osuus näyttelyn öljyvärimalauksista. Maalausten, piirustusten ja julisteiden lisäksi näyttelyssä esiteltiin neuvostoliittolaista koriste- ja käyttötaidetta ikään kuin muistuttamassa sosialistisen realismin estetiikan oluttuvuudesta kaikkeen taiteen tekemiseen. Perinteisten Paleh-lakkarasioiden kuvituksissa esiintyvivät 1930-40-luvuilla vanhojen kansansatujen sankareiden sijasta näyttelyn maalauksista tuttu puo-

lueväki, työn sankareita kaiverrettiin luuhun ja suurien johtajien kuvia kirjottiin ja kudottiin kankaille. Näyttely olisi tarjonnut hyvän tilaisuuden perehdyttää kävijöitä Neuvostoliiton viralliseen taiteeseen ja Stalinin ajan kulttuuriseen kontekstiin syvemmin. Taiteilijoista, teosten aiheamaailmasta ja niiden poliittisesta taustasta kertovat tekstit olisivat varmasti herättäneet vielä suuremman kiinnostuksen näyttelyn töitä kohtaan. Kokonaisuudessaan *Sosialistinen realismi – Suuri utopia* avasi suomalaisyleisölle uuden, laajan näköalan sosialistisen realismin estetiikan ensimmäisiin vuosikymmeniin.

Viitteet:

- 1 Kuva näyttelyluettelosta *Sosialistinen realismi – Suuri utopia* 17.7.2002-22.9.2002. Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus. Helsinki: Art-Print Oy.
- 2 Varhaisin aihetta käsittelevä artikkeli *Stalinizm kak estetitsjeski fenomen* ilmestyi *Sintaxis*-lehdessä 1987 (17, 98-110). Seuraavana vuonna julkais-

- 3 Bown, Matthew Cullerne (1998), *Socialist Realist Painting*. New Haven & London: Yale University Press.